

בדין סירוס עופות

(בירור הבעיה)

שתי דרכים לסירוס: א. באברי ההולדה. ב. בשאר חלקי הגוף שמהם מסתרס בעל חיים. ובהן שמונה פרקים: א) סירוס ע"י מעשה. ב) מסרס אחרי מסרס. ג) סירוס עוף נקיבה. ד) גרמא. ה) ע"י כוס עיקרין. ו) ע"י נכרי. ז) מניעה להולדה. ח) איסור אכילת המסורס למסרסו.

א. סירוס ע"י מעשה

אסור להפסיד אברי הזרע בעופות הזכרים אחד טמאים ואחד טהורים. וכל המסרס לוקה מן התורה שנאמר: „בארצכם לא תעשו כן“. (תו"כ פ' אמור, שבת קי, חגיגה יד, רמב"ם פט"ז מהל' איסור"ב הלכה י', טוש"ע אב"ע סי' ה' סעיף יא).

אף הנשים מזהירות באיסור הסירוס. (ספר החינוך מצוה רצא, גתיבות לשבת סק"ו, חת"ס חו"מ סימן קפה).

ולענין בן נח אם הוא מצווה על סירוס, יש מחלוקת בגמרא סנהדרין נו וב"מ צ. דעת רוב הפוסקים שאינו מצווה על סירוס. (רמב"ם פ"י מלכים הלכה י' וע"י רדב"ז שם, הרשב"א, הרא"ש ב"מ שם, הגהות מיימוני ועוד). ויש פוסקים שב"נ מצווה על סירוס. (שאלתות פ' אמור, הראב"ד, והג"א ב"מ שם, סמ"ג לאוין קכ, וע"י בנתיבות לשבת סק"ו).

אסור לסרס עופות אף על פי שאינו מתכוון לכך, גם לא לשם רפואתם. ואף לר"ש שסובר: „דבר שאינו מתכוין מותר“ — אסור משום פסיק רישיה. (שבת קי, תוספות ושאר הראשונים שם, באר היטב שם סק"י).

ואף סירוס זמני, כגון שאפשר לרפאות, גם כן אסור, הואיל ויש על זה שם איסור. (נר אהרן סי' א' וע"י מנ"ח מצוה רפז).

עוף שאינו ראוי להוליד, או טריפה, או אנדרוגינוס, יש מי שכתב שאינו חייב משום סירוס. (מנ"ח מצוה רצא ע"פ הרשב"א שבת קיא, חבצלת השרון סימן יב). ויש מי שחידש באנדרוגינוס שיש לו אברי זכרות ונקבות אם מסרס בזכרות לוקה, שהתורה לא מיעטה נקבה, אלא אברי נקבה, ואם יצויר אברי זכר בנקבה לא נתמעט. (שו"ת חת"ס אבי"ע סימן כ).

נטל אחד מאברי הלילה של העוף, אף שעדיין הוא מוכשר להוליד, יש שכתבו שאסור ולוקה. (כסא דהרסנא סימן שמ). ויש שכתבו בפשיטות הואיל וראוי עדיין להוליד אינו עובר בלאו של „בארצכם לא תעשו“. (עין יצחק ח"א סימן יא, בשאלת דוד שבספר יד דוד סימן א הסתפק בזה).

ב. מסרס אחר מסרס

אסור גם לסרס עוף מסורס, ואם סירסו לוקה. (שבת קיא, ר"מ פט"ז ה' אסורי ביאה הלכה י', טוש"ע אב"ע סימן ה' סעיף יא).
יש שכתבו שמסרס מסורס בידי שמים ג"כ חייב. (יעבץ בספר אגרת בקורת דף ה'). ויש חולקים על זה, שרק במסורס בידי אדם אסור מסרס אחר מסרס, אבל במסורס כבר בידי שמים אין איסור לסרסו. (ספר תעלומות לב סימן ד', שו"ת חת"ס סימן יז, כסא דהרסנא סימן שמ).
יש מוסיפים בהיה ראוי להוליד פעם אע"פ שנעשה סריס בידי שמים אסור לסרסו. (שו"ת בית יצחק ח"א סימן לו).
אם סירס אבר מסורס כבר, יתכן שמותר, כי רק למסורס באבר זה ומסרסו באבר אחר אסרה התורה. (הערות לאוצר הפוסקים מהגר"י קלמס ע"פ הרשב"א שבת קיא).

ג. סירוס עוף נקיבה

המסרס עוף נקבה ע"י מעשה אינו לוקה. (שבת קיא, ר"מ וטוש"ע שם, בית שמואל שם ס"ק יד). אבל אסור לעשות כן שנאמר: „כי משחתם“, וכולל גם נקבות. (הראב"ד ספרא פ' אמור, הרב המגיד שם, טוש"ע שם, ביאור הגר"א שם סקכ"ה). [ועי' בפרישה שם ובאפי זוטרי סקט"ז טעם אחר].
ויש חולקים, כי בחינת האיסור של סירוס לא שייך בנקבה, רק מבחינת צער בעלי חיים, במקום שיש צער. (ט"ז שם סק"ו, נתיבות לשבת סק"ה, מנחת חינוך מצוה רצא, וכך משמע מדברי הסמ"ג לאוין קכ).

ד. סירוס בגרמא

אם גרם לסרס אברי עוף זכר עד שביטל ממנו כח ההולדה אסור לעשות כן, אבל אינו לוקה מדאורייתא, רק מכת מרדות. (ר"מ שם הלכה יב וטוש"ע שם סעיף יג, ראב"ד ספרא פ' אמור, ריטב"א שבת קיא, נתיבות לשבת סק"ו ומנ"ח שם).

וי"א שסירוס בגרמא או ממילא אין אסור אלא מדרבנן. (מאירי שבת קיא, ארעא דרבנן מערכת ס', שאילת דוד סימן א, חזון איש ה' שבת ס" כה).

וסברת מחלוקתם היא, אם איסור הסירוס הוא מעשה הסירוס, או תוצאות הסירוס שע"י כך נשלל כח ההולדה. (ע"פ שפת אמת שבת קיא, מנ"ח מ' רצא). יש שרצה להוכיח בדעת הרמב"ם שגרמא בעופות אין שום איסור ומותר. (מנ"ח שם. בספר ערוך השולחן אב"ע שם מסתפק לענין סירוס בגרמא בעוף אם מותר).

ה. סירוס ע"י כוס עיקרין

אסור להשקות כוס של עיקרין לעופות הזכרים כדי לסרסם. (שבת קיא, ר"מ שם, טוש"ע שם סעיף יב). ואין לוקין עליו כי אינו בכלל הלאו, ורק בכלל "כי משחתם". (ביאור הגר"א סקכ"ח, שאילת דוד סימן א).

יש פוסקים ששתית כוס עיקרין היא איסור מדאורייתא. כפי ביאור הגר"א הוא נלמד מ"משחתם". על פי הפוסקים הנ"ל מוכח ששתית עיקרין היא סירוס ממש, ולא רק גורם לסירוס. אלא מלקות אין, והאיל ולא היה באברי הנורע. וכך מוכח בשבת קיא. (ועיין במנ"ח מצוה רצא, ובשו"ת מהרי"א אב"ע סימן סא). וכן מוכח מהרמב"ם והשו"ע שנקטו איסור כוס עיקרין באיסור סירוס, ולא גבי איסור גרמא. (שיטת הרמב"ם כפי עין זוכר, קרית סופר, ספר תורת חסד סימן לח, נתיבות לשבת סק"ו, וכה"ד הראב"ד ספרא הנ"ל, ובתשו' בית יהודה ח"ב סימן מז מחלוקת בזה).

יש מהראשונים שכתבו שאיסור שתית כוס עיקרין הוא רק מדרבנן. (ריטב"א שבת שם, ספר היראים, המאירי שבת שם, ועי' בעין זוכר הנ"ל, ערוך השולחן שם, ובחזון איש ה' שבת סימן כה).

אחרים רצו להשוות כוס של עיקרין לדין גרמא. (קרבן אורה שבת קי, שו"ת החת"ס אב"ע סימן כ', ועיין במנ"ח שם).

מלשון הרמב"ם והשו"ע שכתבו "כדי לסרסו", משמע שאם מתכוין לרפואת העוף מותר להשקותו בכוס עיקרין. (יד אהרן ח"ב אות ה, אדמת הקודש סימן כג). ויש הסבורים שגם לרפואה אסור להשקותו כוס עיקרין. (טור שם, ב"ש שם סק"ג, ונתיבות לשבת).

ואם העוף היה חולה מסוכן, ואין תרופה אחרת לו רק בהשקאת עיקרין, יש מתירין להשקותו אפילו ע"י ישראל. אך יש אומרים דוקא ע"י נכרי מותר. (שו"ת בית יהודה ח"ב סי' מז, פתחי תשובה סק"י).

יש שחידשו שבחצי שיעור בשתית עיקרין — אם העוף לא יעקר מתוך כך, מותר להשקותו, כי אין האיסור מחמת עצמו, אלא משום שלא יעקר. (נתיבות לשבת סק"ו, אפי זוטרי סק"ז).

אחרים כתבו שמותר להשקות כוס עיקרין לעוף המסורס כבר. (ממשמעות הרמב"ם, עי' מנ"ח מצוה רצא, ועי' ביד דוד, שאילת דוד סימן א).
יש שהתירו להשקות כוס עיקרין לעוף שחוף. (מהר"י אסאד סימן א).
עוף ששתה כוס עיקרין, יש מי שאומר שמותר להשקותו פעם שניה כיון שכבר לקוי הוא, ועתה אינו עושה מעשה סירוס, ואינו דומה למסרס אחר מסרס. (ע"פ חזון איש שבת סימן כה אות כה).
מותר להשקות כוס עיקרין לעוף נקבה. (חלקת מחוקק שם סק"י, בית שמואל שם סק"ד ע"פ הסמ"ג לאוין קכ, דרישה בטור שם, וכ"כ הלבוש).
אך יש אומרים שגם לעוף נקבה אסור להשקות עיקרין. (אפי זוטרי סימן ה' בשם מהר"ח מוספיה, אבני משפט ע"פ משמעות סידור לשון הרמב"ם שם).

1. סירוס ע"י נכרי

אסור לומר לנכרי לסרס עופות ישראל. (ב"מ צ, ר"מ פט"ז איסורי ביאה הל' יג, טוש"ע אב"ע סימן ה' סעיף יד). אם מצד שב"ג מצווה על סירוס, ואם משום אמירה לנכרי שבות. (הרב המגיד שם, בית שמואל שם סקט"ו, ערוך השלחן שם).

ואף אם יסרס הנכרי בדרך גרמא, או ע"י השקאת כוס, אסור לנכרי. (נתיבות לשבת סק"ו, ועי' מנ"ח מצוה רצא).

ואם הנכרי סירסו מעצמו שלא ע"י אמירת הישראל מותר, אך אסור לו לישראל להערים בדבר זה, ואם הערים, או שהנכרי היה מכירו אסור. ומוכרו לישראל אחר, או לבנו הגדול. (שו"ע שם).

ואם סירסו בפני הישראל אף שלא אמר לו אסור. (ברכי יוסף סימן רצז חלק יו"ד, פתחי תשובה סק"ב).

ומותר לתת עופות לנכרי למחצית שכר או למוכרו, אף על פי שבודאי יסרסנו. ויש אוסרים. (שו"ע שם שתי השיטות; ועי' בב"ש שם סק"ח, ובלבוש, בשו"ת פני יהושע ח"א חיו"ד סי' ג, ובאפי זוטרי סקכ"ד).

ואם הנכרי אינו מסרסו ומוסרו לנכרי אחר שיסרסנו מותר לכו"ע. (שם וב"ש סק"ט ובנתיבות לשבת סק"י).

יש שכתבו אם מכרו תרנגולות לנכרי ומגלים שכוונתם שיסרסום ויקנו אח"כ חזרה ממנו, הערמה כזו אסורה, וצריך למכור לאחרים או להתחלף אתם. אך אם היה מנהג העיר כן ולא התכוונו לעבור על האיסור, יש להתיר בזה. (שו"ת בית שלמה סימן ח).

בדבר הנהוג ליתן עופות לנכרי לסרסם ע"י הערמה, שאומרים לו ליתן לנכרי אחר לסרסם ויקנו בחזרה ממנו, יש שכתבו שמותר, הואיל שע"י המכירה

נעשה שלו לחלוטין. (שואל ומשיב מהדו"ת ח"א סימן רכט, חת"ס חלק חו"מ סימן קפ"ה, האלף לך שלמה סי' כג, מהר"ם שיק סימן יא).
 ויש שהוסיפו: אמנם ירא שמים יזהר שהנכרי השני המסרס לא ידע שהתרנגולים הם של ישראל. (ספר תוספת שבת סימן רמג).
 מקצת הראשונים מתירים לומר לנכרי לסרס עופות שלו, ואין בזה איסור אמירה. (דעת התוס' ב"מ צ, הר"י קורקוס פ"א כלאים ה"ג, ופני משה סק"ט דייק שכן היא דעת השו"ע שם). ויש חולקים וסוברים שאף בזה יש איסור אמירה. (דעת הר"י בתוס' שם).
 יש שחידש שב"נ אינו מוזהר במסורס כבר, למ"ד שב"נ מצווה על הסירוס. ומתחדש לפי זה שמותר לצוות לנכרי לסרס במסורס כבר, אם איסור אמירה לב"נ הוא מטעם שמצווה על הסירוס. (מנחת חנוך מצוה רצא).

ז. מניעה להולדה

מותר ליטול כרבלתו של תרנגול, אע"ג שמסתרס על ידי זה, שבכך אינו מסרסו ורק מונעו מלהוליד. (שבת קי, רמ"א שם סעיף יג, ביאור הגר"א שם סקל"א). אך יש איסור אחר משום צער בע"ח. (ט"ז שם סקי"א).
 מותר לקשור את הנקבה שלא יודקו לה תרנגולים. (בית שמואל שם). אבל כשהודק כבר, אסור לגרשו מעליה (ערוך השלחן כה).

ח. איסור אכילת המסורס למסורס

ישראל שסירס עוף, או גוי סירס עבדו, נראה שאסור לאכול ממנו, ומותר רק לישראל אחר. (בית שמואל שם סקי"ז, נתיבות לשבת סק"ט). ואחרים מתירים באכילה למסורס (יד אהרן ח"א אות ט, בית משה ס"ק יד, אפי זוטרי סקכ"ב).
 ויש מחלקים שאם אמנם הסירוס אינו משביח את העוף לאכילה מותר למסורסו ליהנות ממנו, אך אם הסירוס משביח לאכילה, הרי הוא נהנה מעצם האיסור ואסור למסורסו לאכלו. (ע"פ ארץ צבי ס"ק כ"ד. ובערוך השלחן הכריע שמותר למסורסו לאכול ממנו).

בסיכום:

א. עופות הזכרים המוכשרים להוליד, או שהיו ראויים להוליד, אסור לסרסם, בין במעשה ובגרמא, או ע"י כוס עיקרין. אפילו אם הסירוס הוא לזמן, או שאינו מתכוין לכך. ואפילו לשם רפואה לדעת רוב הפוסקים ואפילו לשם השבחתו למאכל.

ב. עוף נקבה יש איסור לסרסה אך להשקותה בכוס עיקרין מותר לדעת רוב הפוסקים.

ההיתר היחיד לדעת כל הראשונים והפוסקים הוא רק ע"י מניעתו מלהוליד, ע"י אמצעים שאינם בדרך סירוס. כגון ליטול כרבלתו ממנו וכדומה.

מקורות

(א) שבת קי, קיא. (ב) תורת כהנים פ' אמור. (ג) רמב"ם פט"ז איסורי ביאה הל' י, יא, יב, יג. (ד) טור אב"ע סימן ה. (ה) שר"ע אה"ע סי' ה'. (ו) ספר החינוך מצוה רצא (ז) גתיות לשבת. (ח) חתם סופר ח"מ סי' קפה, ואב"ע סי' כ. (ט) סמ"ג לאוין קכ. (י) שאלתות פ' אמור. (יא) רמב"ם הלכות מלכים פ"י ה"ו. (יב) רדב"ז הלכות מלכים שם. (יג) רשב"א שבת קיא. (יד) הרא"ש. (טו) מנחת חינוך. (טז) חבצלת השרון. (יז) נר אהרון. (יח) תוספות שבת קי. (יט) באר היסב אב"ע סימן ה. (כ) כסא דהרסנא. (כא) עין יצחק חלק א סימן א. (כב) שאלת דוד. (כג) תעלומות לב. (כד) בית יצחק. (כה) אגרת בקורת. (כו) אוצר הפוסקים. (כז) הרב המגיד הל' איסורי"ב. (כח) בית שמואל אב"ע (כט) ביאור הגר"א אב"ע. (ל) פרישה אב"ע. (לא) אפי זוטרי. (לב) ט"ז אב"ע. (לג) ריטב"א שבת קי. (לד) מאירי שבת קי. (לה) ארעא דרבנן. (לו) חזון איש. (לז) שו"ת מהר"י אסאד. (לח) שפת אמת שבת קי, קיא. (לט) ערוך השלחן. (מ) עין זוכר. (מא) קרית סופר. (מב) תורת חסד. (מג) שו"ת בית יהודה. (מד) פתחי תשובה. (מה) קרן אורה שבת קי. (מו) שו"ת מהר"א"י. (מז) יד אהרן. (מח) אדמת הקודש. (מט) חלקת מחוקק. (נ) אבני משפט. (נא) בית שלמה. (נב) שואל ומשיב. (נג) האלף לך שלמה. (נד) מהר"ם שיק. (נה) שו"ת פני משה. (נו) הר"י קורקוס. (נז) בית משה. (נח) ארץ צבי.